

Vidzemes Augstskola
Studiju programma “Mediju studijas un žurnālistika”
1. kursa studente Linda Rasnača
Studiju kurss “Žurnālistikas praktikums/Žurnālistikas žanri un tehnikas”
Apraksts
03.04.2025.

Atgriez, lai iegūtu vairāk – kā viens depozīta trauks var mainīt pasauli

Katrs festivāla apmeklētājs šo ir izjutis – skaļos mūzikas ritmos un apžilbinošās gaismās tiek izjūsts katrs deju solis.. tomēr no rokām netiek izlaista plastmasas glāze. Tikai izejot no festivāla teritorijas, saproti, ka tā ir palikusi turpat, gluži kā pārējo dejojāšu glāzes – izmestas un atstātas zālē, ko iemīdījuši jau vairāki tūkstoši ļaužu.

Tomēr tagad šis stāsts var beigties citādāk. Depozīta sistēma ir padarījusi tīrākus arī festivālus – iztukšotās glāzes un pudeles vairs nav tikai lielie atkritumu kalni, bet gan vērtīgs resurss, kas var nonākt atpakaļ apritē. Katrs nodotais depozīta trauks ir ne tikai atgūti 10 centi, bet arī nozīmīgs un apzinīgs solis tīrākai, labākai un gaišākai nākotnei.

Attēla autori – Eduards Balodis un Agris Bobrovs

Depozīta sistēma ir sabiedrībai ērts un draudzīgs atkritumu pārvaldības mehānisms, kas nodrošina iepakojumu atkārtotu pārstrādi, lai tie atkal varētu nonākt apritē. Kā vēsta Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija, šobrīd depozīta sistēmā ir iespējams nodot stikla, plastmasas (PET) un metāla jeb skārdeņu iepakojumus, kuriem ir Latvijas depozīta marķējums. Katram no šiem iepakojumiem, kuros iepildīti bezalkoholiskie dzērieni, dzeramais ūdens, alus vai dzērieni ar zemu alkohola saturu (līdz 6%), veikalos ir ieviesta papildu

10 centu depozīta maksa. Tomēr, nododot iztukšotu, nesaplacinātu vai nebojātu iepakojumu kādā no 1160 pieejamajiem depozīta punktiem Latvijā, par katru tiek atgriezti 10 centi, vēsta SIA “Depozīta Iepakojuma Operators”. Tādā veidā tiek izstrādāta metode, kas samazina atkritumu daudzumu, palielina pārstrādāto materiālu apjomu un veicina atbildīgāku Latvijas iedzīvotāju rīcību vides ilgtspējai.

Mūsdienīgā un ilgtspējīgā dzērienu iepakojumu pārstrādes sistēma Latvijā ir ieviesta no 2022. gada 1. februāra. Jau sistēmas ieviešanas pirmajā gadā SIA “Depozīta Iepakojuma

Operators” loģistikas un infrastruktūras direktors Gatis Galejs to vērtēja kā pozitīvu, atzīmējot, ka latviešiem šis ir kļuvis par paradumu, ar piebildi, ka svarīgi ir ne tikai atgūt nelielu naudas summu, bet arī rūpēties par tīru apkārtējo vidi. Šo trīs gadu laikā Latvijas depozīta sistēma ir ne tikai veicinājusi iedzīvotāju atbildīgāku rīcību pret atkritumu šķirošanu un resursu atkārtotu izmantošanu, bet arī sasniegusi būtiskus rādītājus – pagājušajā gadā depozīta iepakoјumu atgriešanas rādītājs sasniedza 83,3%. Šī gada sākumā izstrādātā Eiropas Parlamenta un Padomes regula paredz, ka līdz 2029. gada 1. janvārim savākšanas mērķrādītājs ir 90%, lai nebūtu nepieciešams pielāgoties jaunām prasībām par depozīta sistēmu valstī. Tomēr, uzlūkojot SIA “Depozīta Iepakoјuma Operators” aplūkoto statistiku, varam būt droši, ka konkrētā mērķa izpildei nevajadzētu būt pārāk sarežģītai, jo no 2022. gada datiem atgriešanas rādītājs ir pieaudzis par 21,1%. Valsts vides dienesta ģenerāldirektors Andris Ķēniņš norāda, ka Latvijas piemērs ir kā apliecinājums, “ka īsā laikā varam izveidot efektīvu depozīta sistēmu, kas ne tikai sasniedz augstus iepakoјumu atgriešanas rādītājus, bet arī kļūst par paraugu un izaicinājumu citām Eiropas Savienības valstīm, kur šāda sistēma vēl ir tikai ieviešanas stadijā.”

Pēdējo trīs gadu laikā depozīta sistēmā esam nodevuši jau 1,1 miljardu tukšo depozīta iepakoјumu. Lai gan skaitlis šķiet ievērojami liels, tomēr ir Eiropas Savienības dalībvalstis, kas mūs ir apsteigušas, piemēram, Zviedrija un Vācija. Izmantojot *return to retail* modeli – tukšo iepakoјumu nodošana tur, kur patērētājs ikdienā visbiežāk iegādājas pārtikas produktus – minētās valstis ir sasniegušas atgriešanas rādītājus no 96% līdz 98%. Attiecīgi valstīs, kurās tiek piekopts modelis par iepakoјumu atgriešanu īpaši ierīkotās pieņemšanas vietās jeb *back to depot*, nodošanas rādītāji ir daudz zemāki. Šādu valstu sarakstā ir Kanāda un Rietumāstrālijas teritorijas, kuras nepārsniedz 60% sliekšni. “*Back to retail* modelis palīdz samazināt arī CO₂ pēdas nospiedumu, jo iedzīvotāji taras nodošanu apvieno ar veikala apmeklējumu,” komentē starptautiskās platformas “Reloop” Aprites ekonomikas attīstības vadītāja Anna Larsons. Lai gan procentuālā ziņā mūsu zemē vēl ir kur tiekties taras atgriešanas procedūrā, tomēr, kā skaidro SIA “Depozīta Iepakoјuma Operators” valdes priekšsēdētājs Miks Stūrītis, sev varam uzstāt pa plecu par iekļauto dzērienu plašo tvērumu, jo ne Rietumvalstīs, ne Skandināvijas valstīs nav iespējas nodot depozīta sistēmā alkoholisko kokteiļu (alkohola saturs līdz 15%), sīrupu, sulu un nektāru tukšos iepakoјumus. Uzslavu Latvijas depozīta sistēmai varam sniegt arī par iesaisti kultūras pasākumos.

Ikvienam, kurš kaut reizi ir apmeklējis Positivus festivālu, zināms, ka tie ir ne tikai kultūras un mūzikas svētki, bet arī vieta, kur jau vairāku gadu garumā tiek īstenoti pasākumi ilgtspējīgai videi. Kādam varētu šķist, kā pasākumā, kur nerimstoši līdz rīta gaismai deļo desmiti tūkstoši ļaūžu, vispār ir iespējams parūpēties par atkritumiem? Tomēr Positivus

festivāla organizatori jau vairākus gadus sadarbojas ar SIA “Depozīta Iepakojuma Operators”, lai ieviestu uzlabojumus, kas samazinātu atkritumu daudzumu un panāktu kvalitatīvu vides stāvokli pasākumā. Festivāls ir kļuvis par paraugu tam, kā lielas cilvēku masas var piedalīties vides kvalitātes uzlabošanā, pat neatstājot pasākuma norises vietu. Kā tieši to ir iespējams panākt? Pavisam vienkārši – festivālā tiek nodrošināti depozīta iepakojumi, kurus pēc to lietošanas ir iespējams nodot taromātos. Interesanti, ka līdzības ar depozīta sistēmu varam novērot jau no senākiem laikiem, kas atainoti arī Gunāra Cilinska filmā “Ezera sonāte” – garas rindas, lai nodotu iztukšotās stikla pudeles apmaiņā pret naudu vai citiem produktiem. Tomēr toreiz neviens pat nenojauta, ka šī sistēma nāks gaismā ar vēl lielāku atbalstu modernajā pasaulē. Positivus festivāls ir viens no tiem – pasākuma laikā nodrošināti dzērienu iepakojumi, par kuriem jāsamaksā neliels depozīts, lai pēc tam tos atstātu tajā pašā teritorijā. Tas palīdz ne tikai samazināt atkritumu daudzumu un veicināt to pareizu šķirošanu, bet arī ļauj festivāla apmeklētājiem kļūt atbildīgākiem pret piesārņojumu.

Ja agrāk, kad pasākumā dominēja vienreizlietojamās plastmasas glāzes un pudeles, un teritorija pēc festivāla svētkiem bija piesārņota ar atkritumu kalniem, tad šobrīd situācija ir acīmredzami uzlabojusies. Ieviestā depozīta sistēma nodrošina, ka stikla un plastmasas dzērienu iepakojumi tiek nodoti, iztīrīti un izmantoti atkārtoti. Kad trauks ir iztukšots, to ir iespējams nodot īpašajos punktos – ziedošanu taromātos. Lai gan mums ir ierasts, ka par nodotajiem iepakojumiem apmaiņā saņemam 10 centus, tomēr Positivus festivālā šī nelielā naudas summa tiek ziedota Lucavsālas labiekārtošanai un apzaļumošanai. Lai gan šobrīd nav datu par Positivus festivāla atkritumu samazināšanos, kādā Lietuvas pētījumā autore Valdone Šuškeviče un Jolita Kruopiene novēroja, ka aptuveni 97% festivālos lietotās glāzes tika atgrieztas otrreizējai pārstrādei, kas būtiski samazina atkritumu daudzumu. Otrs piemērs ir Flandrijas pavasara svētki Beļģijā, kur atkritumu daudzums festivālā uz apmeklētāju samazinājās līdz pat 63%, pateicoties ieviestajām atkārtoti lietojamajām glāzēm. Visi piemēri – Positivus, Lietuvas un Beļģijas festivāli – ir lieliski, lai attēlotu depozīta sistēmas nozīmīgumu videi un tās ilgtspējas uzlabošanai. Šādā veidā mēs panākam ne tikai tīrākas festivālu teritorijas, bet arī veidojam pasākumu apmeklētāju atbildību pret vidi.

Skaidri zināms, ka depozīta sistēma ne tikai veicina atkritumu samazināšanu, bet arī sniedz ekonomisko guvumu – gan piesaista jaunas darba vietas, gan ietaupa naudas patēriņu uz jaunu izejvielu iegūvi un apstrādi. Svarīgi piebilst, ka ekonomiskais guvums tiek gūts arī no cilvēku brīvprātīgas sociālās rīcības – nodošanas punktos sakrāto naudas summu ir iespējams ziedot dažādiem labdarības mērķiem. Ar konkrēto pieeju no depozīta sistēmas ieviešanas brīža Latvijā ir saņemti kopumā 880 000 eiro, kas tiek novirzīti labu mērķu attīstīšanai un

sasniegšanai. Savukārt *Container Recycling Institute* no pētījuma datiem secināja, ka Amerikas Savienotajās Valstīs tieši depoziņa sistēma rada 11 līdz 38 reizes vairāk darba vietu. Lai gan Latvijas kontekstā nav konkrētu datu par darba vietu pieplūdumu pārstrādes nozarē, tomēr varam būt pārliecināti, ka pieaugums ir vērojams – nepieciešams papildu darbaspēks iepakojumu savākšanai depoziņa nodošanas punktos, šķirošanai un transportēšanai. Savukārt, raugoties uz izejvielu ieguvu, depoziņa sistēma būtiski samazina nepieciešamību pēc jaunām izejvielām – samazinās naftas un smilts patēriņš, ko izmanto plastmasas un stikla ražošanā. Ar sistēmas palīdzību varam ietaupīt ražošanas izmaksas, kā arī novērst oglekļa dioksīda emisiju un citu gāzu nonākšanu vidē, parūpējoties par dabu, kā vien spējam.

Lai turpinātu attīstīt depoziņa sistēmu Latvijā, ir nepieciešams veikt uzlabojumus un rast risinājumus aktīvākai iedzīvotāju iesaistei. Kā viens no risinājumiem varētu būt nodošanas taromātu izvietošana mazāk apdzīvotās vietās, kuru iedzīvotājiem šobrīd ir ierobežotas iespējas nodot tukšos iepakojumus. Savukārt taromātus varētu sākt vairāk aprīkot ar iespējamu naudas uzskaitīšanu uz bankas kartes, kas šobrīd lēnām tiek aktualizēts un ieviests nodošanas punktos Latvijā. Treškārt, varētu apsvērt iespēju par iepakojumu dažādību, ko iespējams nodot taromātos – tās varētu būt vīna pudeles, piena vai jogurtu iepakojumi. Ir nepieciešams nodrošināt to iepakojumu pārstrādi, ko ikdienā iedzīvotāji patērē visbiežāk. Svarīgi būtu arī pilnveidot taromātu iztukšošanas procesu, jo bieži vien no iedzīvotājiem tiek saņemtas sūdzības par pilniem nodošanas punktiem. Lai nodrošinātu plašāku jauniešu un bērnu iesaisti depoziņa sistēmas procesā, nepieciešams vadīt izglītojošas nodarbības un pasākumus, kuros uzsvars nebūtu uz naudas saņemšanu par iepakojumu nodošanu, bet gan vairāk aktualizēt sistēmas ietekmi uz vidi – resursu ietaupīšanu, gāzu izmešu samazināšanos un tīrāku apkārtējo vidi. Šādas izglītojošas kampaņas viennozīmīgi veicinātu sabiedrības iesaisti un sekmētu zināšanas par depoziņa sistēmas nozīmīgumu. Uzlabojumi depoziņa sistēmā būtu tikai kā virzītājs uz plašāku sabiedrības aktivitāti, lielāku mērķu sasniegšanu vides uzlabošanā un iespējām būt par līderiem Eiropā, pakāpjoties līdz Zviedrijas un Vācijas augstajiem rādītājiem.

Depoziņa sistēma ir viens no ilgtspējīgas vides attīstīšanas aspektiem, kas Latvijā ir attīstījies diezgan strauji un, šķiet, cilvēki ir apmierināti. Ja nespējam īsti parūpēties par tīrām jūras piekrastēm un bērzu birzīm, vismaz ar dzērienu iepakojumu nodošanu spējam samazināt plastmasas nonākšanu vidē, parūpējoties arī par rūpnīcu gāzu izmešu novēršanu gaisā. Minētie rādītāji ir tikai apliecinājums tam, ka Latvijas iedzīvotāji grib un iesaistās videi draudzīgāku paradumu aktualizēšanā. Depoziņa sistēmas rādītājos mēs neatpaliekam daudz no visattīstītākajām valstīm, Zviedrijas un Vācijas, līdz ar to mēs jau esam soli priekšā tīrākai un labākai Latvijai. Mēs varam lepoties, ka depoziņa sistēmā varam nodot produktus, ko neļauj

darīt pat attīstītākajās valstīs, rādot piemēru, kā veidot ilgtspējīgāku un iedarbīgāku depozīta sistēmu. Tomēr, neraugoties uz plašo iepakojumu klāstu, ko taromāti var uzņemt, rezultāti nebūs, ja katrs no mums nesniegs savu ieguldījumu, nododot depozīta iepakojumus un veicinot atbildīgu plastmasas, stikla un metāla patēriņu, padarot to par pašsaprotamu ikdienas pienākumu.

Literatūra

<https://www.varam.gov.lv/lv/depozita-sistema>

<https://depozitpunkts.lv/par-mums>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/04.12.2023-mazo-veikalu-ipasnieki-neapmierinati-ar-depozita-sistemas-prasibam.a533951/>

<https://depozitpunkts.lv/dzerienu-iepakojumu-depozita-sistemai-aprit-t>

<https://www.packaging.lv/wp-content/uploads/2025/03/Regula-2025-01-22.pdf>

<https://depozitpunkts.lv/depozita-sistema-pasaule-kur-ta-darbojas-vise>

https://www.container-recycling.org/index.php?catid=91&id=330%3AIncreased-recycling-of-beverage-containers-creates-jobs&option=com_content&view=article

<https://positivusfestival.com/lv/jaunums/positivus-uzsak-ilgtspejas-programmu-ilgtspejigs-positivus/>

<https://www.mdpi.com/2071-1050/13/1/247?>